

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 443

Gospodarka przestrzenna XXI wieku

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Dorota Pitulec
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Barbara Cibis
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-604-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
53-345 Wrocław, ul. Komandorska 118/120
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Hanna Adamiczka, Bartosz Adamiczka: Rozwój, odrzucenie, powrót – fazy interakcji miasto-rzeka w kontekście Wrocławia / Development, rejection, return – phases of city-river interaction in the context of Wrocław	11
Krystian Banet, Sylwia Rogala: Znaczenie współpracy miast i gmin w kreowaniu efektywnych systemów transportowych w odpowiedzi na zjawisko <i>urban sprawl</i> / Importance of cooperation between cities and communes in creating effective transportation systems as an answer to negative effects of urban sprawl	23
Maria Czarnecka: Wrocław, Elbląg, Legnica – różne sposoby odbudowy zabytkowych centrów / Wrocław, Elbląg, Legnica – different ways of revitalization of historical centres.....	33
Niki Derlukiewicz, Anna Mempel-Śnieżyk: Realizacja inwestycji w formie partnerstwa publiczno-prywatnego – aspekt teoretyczny / Implementation of investment in the form of public-private partnership – theoretical aspect.....	46
Adam Drobnik, Monika Janiszek, Klaudia Plac: Zielona gospodarka i zielona infrastruktura jako mechanizmy wzmacniania gospodarczo-środowiskowego wymiaru prężności miejskiej / Green economy and green infrastructure as mechanisms for strengthening of economic-environmental dimension of urban resilience	57
Dariusz Gluszczyk: Regionalny Fundusz Kapitałowy – ujęcie koncepcyjne / Regional Capital Fund – conceptual approach	70
Blanka Gosik, Maria Piech: Rola centrum handlowego w procesie gentryfikacji miast / The role of the shopping centre in the process of urban gentrification	79
Adam Sebastian Górski: Znaczenie partycypacji społecznej w procesie rewitalizacji / Importance of social participation in a revitalisation process.....	89
Julia Jachowska: Społeczne skutki gentryfikacji – studium przypadku poznańskiego osiedla Jeżyce / Social consequences of gentrification – case study of Poznań settlement Jeżyce	94
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Budżet obywatelski w Polsce. Analiza porównawcza Łodzi i Poznania / Participatory budgeting in Poland. Comparative analysis of Łódź and Poznań	103

Beata Kisielewicz: Miejsce wojewódzkich zintegrowanych inwestycji terytorialnych w regionalnych programach operacyjnych 2014-2020 / Provincial Integrated Territorial Investment in Regional Operational Programmes 2014-2020.....	115
Andrzej Klasik, Jerzy Biniński: Terytorialny foresight strategiczny. Refleksja metodologiczna / Territorial strategic foresight. Methodological reflection.....	124
Natalia Konopinska: Oddziaływanie polityki spójności na rozwój obszarów górskich na przykładzie regionu Rhône-Alpes / Economic development of the Rhône-Alpes region as an example of implementation of cohesion policy in mountainous areas.....	138
Andrzej Łuczyszyn, Agnieszka Chołodecka: Nierówności i rozwarstwienie społeczne jako dylematy społeczeństwa zdolnego do przetrwania / Inequality and social stratification as dilemmas of the society able to survive ...	152
Monika Musiał-Malago: Przeobrażenia w strefach podmiejskich dużych miast na tle procesów suburbanizacji / Changes in the suburban areas of large cities in view of suburbanization processes.....	164
Dorota Rynio: Rewitalizacja w procesie kształtowania zmian jakościowych funkcjonowania miasta / Revitalisation in a process of forming quality changes of city functioning.....	177
Przemysław Sekuła: Wpływ autostrad na rozwój lokalny – wyniki badań / Impact of highways on local development, research working paper.....	188
Piotr Serafin: Rozlewanie się miast na przykładzie Nowego Sącza w województwie małopolskim / Urban sprawl processes on the example of Nowy Sącz in Lesser Poland Voivodeship.....	204
Iga Solecka, Łukasz Dworniczak: Obywatele kształtują krajobraz miasta. Aspekty przestrzenne i funkcjonalne inicjatyw zgłaszanych w ramach Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego 2013-2014 / Residents shape the landscape of the city. Spatial and functional aspects of initiatives proposed under Participatory Budget of Wrocław 2013-2014.....	220
Andrzej Sztando: Motywacja władz małych miast do planowania strategicznego w świetle terminów przyjęcia i okresów obowiązywania strategii rozwoju / Motivation of small towns authorities to strategic planning in the light of timing of adoption and validity of development strategies.....	232
Jarosław Świdziński, Natalia Karolina Świdzińska: Konsultacje społeczne jako narzędzie współpracy obywateli z samorządem gminnym na przykładzie Olsztyna / Public consultation as a tool of cooperation of citizens with local municipality on example of Olsztyn.....	245
Malgorzata Twardzik: Śródmiejskie galerie i ulice handlowe śląskich miast – konkurencja czy kooperacja? (przykład Katowic) / Shopping centers and	

shopping streets in Silesian cities – competition or cooperation? (example of Katowice)	268
Alicja Zakrzewska-Półtorak: Inteligentne miasto katalizatorem rozwoju regionu? / Smart city – is it a catalyst for regional development?	282
Paula Zawisza: Projekt „Szlakiem wież widokowych pogranicza polsko-czeskiego” jako przykład ochrony zabytków w Jeleniej Górze / The “Szlakiem wież widokowych pogranicza polsko-czeskiego” project as an example of protection of historical monuments in Jelenia Góra	292

Wstęp

Przestrzeń jest współcześnie ważnym czynnikiem wzrostu i rozwoju społeczno-gospodarczego. Sposób jej zagospodarowania często przesądza o konkurencyjności miejsc i podmiotów. W związku z tym gospodarka przestrzenna na początku XXI wieku odgrywa istotną rolę w rozwoju miast i regionów.

W niniejszej publikacji zostały zaprezentowane różne podejścia do gospodarki przestrzennej w kontekście jej wpływu na rozwój współczesnych miast i regionów. Zebrano w niej wyniki badań i przemyśleń autorów zajmujących się aspektami gospodarki przestrzennej: ekonomicznymi, społecznymi, politycznymi, prawnymi oraz środowiskowymi. Czytelnik znajdzie tu wiele informacji oraz studia przypadków dotyczące m.in.: rewitalizacji, odnowy i gentryfikacji obszarów zurbanizowanych, budowy zielonej gospodarki i zielonej infrastruktury, wdrażania koncepcji inteligentnych miast, relacji miasto-rzeka. Duży nacisk kładziony jest na zagospodarowanie przestrzeni miejskich na konkretnych przykładach, ze szczególnym uwzględnieniem funkcji handlowej. Autorzy poruszają także problematykę suburbanizacji i rozlewania się miast oraz ich konsekwencji dla zagospodarowania przestrzennego, nawiązując m.in. do możliwości współpracy międzygminnej w tym zakresie. Kolejny wątek to polityka transportowa oraz wpływ infrastruktury na rozwój lokalny. W publikacji znajdziemy też wyniki badania nastawienia władz małych miast do planowania strategicznego. Autorzy prezentują również zagadnienia partycypacji społecznej i jej roli w kształtowaniu krajobrazu miejskiego, a także opracowania dotyczące: metodologii tworzenia terytorialnego foresightu strategicznego, aspektu teoretycznego partnerstwa publiczno-prywatnego, koncepcji powstawania regionalnych funduszy kapitałowych oraz mechanizmu zintegrowanych inwestycji terytorialnych. Nie zabrakło artykułów traktujących o polityce spójności i zmniejszaniu nierówności społecznych.

Redaktorzy mają nadzieję, że publikacja, zawierająca nawiązania do nowych koncepcji naukowych oraz liczne studia przypadków, okaże się interesująca. Być może będzie ona inspiracją do dalszych badań oraz zachęci do dyskusji osoby zajmujące się różnymi aspektami gospodarki przestrzennej.

Alicja Zakrzewska-Półtorak, Piotr Hajduga, Małgorzata Rogowska

Dorota Rynio

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: dorota.rynio@ue.wroc.pl

REWITALIZACJA W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA ZMIAN JAKOŚCIOWYCH FUNKCJONOWANIA MIASTA

REVITALISATION IN A PROCESS OF FORMING QUALITY CHANGES OF CITY FUNCTIONING

DOI: 10.15611/pn.2016.443.16

Streszczenie: Intensywny rozwój społeczno-gospodarczy i wzrost znaczenia miast w gospodarce światowej dywersyfikuje przestrzeń tych jednostek terytorialnych. W konsekwencji w obszarze miasta funkcjonują jednocześnie obszary o wysokim poziomie dobrobytu i tereny zdegradowane. Rewitalizacja ma za zadanie wyprowadzić dany obszar z kryzysu. Wiele różnorodnych działań podejmowanych w ramach procesu rewitalizacji powinno przynieść korzyści zróżnicowanym grupom interesu. Społeczeństwo zamieszkujące teren zdegradowany w wyniku rewitalizacji zyskuje w długim okresie nowe możliwości i poprawę jakości życia. W wyniku zmian rewitalizacyjnych dąży się do poprawy jakości życia mieszkańców, zostaje wzmocniona spójność i zwartość miasta, a przez to jakość jego funkcjonowania, dochodzi do zmian generacyjnych funkcji realizowanych w danym obszarze oraz dostosowań do nowych warunków zaistniałych w gospodarce globalnej.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, krajowa polityka miejska, miasto, rozwój społeczno-gospodarczy.

Summary: Intense socio-economic development and growth of importance of cities in worldwide economy diversify space of the territorial units. In consequence, in the area of city, there are two kinds of regions: with high level of welfare and degraded regions. Revitalisation has a goal to lead the area from the crisis. Many different activities undertaken in the process of revitalisation should bring benefits for different business groups. Society that live in a degraded region because of the revitalisation process gain new opportunities and the improvement of quality of life in long term. As a result of revitalisation, the cohesion and density of city are enhanced. There are changes of functions realized in selected area and adjusting to new conditions in global economy.

Keywords: revitalisation, country urban policy, city, socio-economic development.

1. Wstęp

Zmiany zachodzące w gospodarce światowej oraz szybkość, z jaką dochodzi do przekształceń, wpływają na funkcjonowanie miast. Miasta stają przed nowymi wyzwaniami i problemami. W tych warunkach ośrodki te dokonują analizy potrzeb poszczególnych grup interesariuszy, dostępnych zasobów i efektywności ich wykorzystania. Badane są także zmiany w układzie powiązań zewnętrznych i wewnętrznych. Analiza ta staje się podstawą do określenia nowych priorytetów działania miasta, a co za tym idzie – zmian w strategicznym programowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego i układu funkcjonalnego. Nowe uwarunkowania stanowią przesłankę do wprowadzania jakościowych zmian funkcjonowania miasta [Muszyńska-Jeleszyńska 2013]. Poszczególne ośrodki miejskie wypracowują zbiory priorytetów samodzielnie bądź wspólnie, w drodze zawierania sojuszy na rzecz wspólnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Z jednej strony to miasta przejmują na siebie ciężar dostosowań w warunkach turbulentnej gospodarki światowej; z drugiej strony państwo powinno zapewnić dopasowanie i ukierunkowanie poszczególnych polityk do potrzeb miast jako ośrodków intensywnego rozwoju. W konsekwencji otrzymuje się spójne podejście do polityki miejskiej, które należy systemowo uwarunkować. W tym celu w Polsce polityka miejska skoncentrowana zostaje na umożliwianiu wykorzystania indywidualnych potencjałów i przewag konkurencyjnych polskich miast dla zapewnienia ich zrównoważonego rozwoju oraz realizacji potrzeb mieszkańców i użytkowników zewnętrznych. W polityce miejskiej państwa istotnym elementem jest wpływanie na warunki kształtowania układu funkcjonalnego ośrodków miejskich, w tym zaangażowanie w zagospodarowanie przestrzeni problemowej, o zmniejszonych zasobach endogenicznych, barierach rozwoju oraz zdiagnozowanej sytuacji kryzysowej. Ze względu na zróżnicowania w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, stopniu zagospodarowania przestrzeni miejskiej oraz dysproporcje w dostosowywaniu się do uwarunkowań współczesnej gospodarki światowej uruchamiane są procesy działań docelowo skierowanych do wybranych obszarów miasta, mające wspomagać tworzenie spójnej i efektywnej tkanki miejskiej. W tym celu wykorzystywany jest proces rewitalizacji.

Proces rewitalizacji obszarów miasta powinien nadawać nową jakość funkcjonowania danej przestrzeni, w jasny sposób określić powiązania tego terenu z pozostałym obszarem. Rewitalizacja ma za zadanie usprawnić funkcjonowanie terytorium, zapewnić nowy lub odnowiony układ funkcjonalny, a także wpłynąć pozytywnie na komfort życia mieszkańców i gospodarowania firm znajdujących siedzibę w tym obszarze oraz umożliwić uzyskanie maksymalnych korzyści dla użytkowników zewnętrznych miasta [Węclawska-Bilska 2012]. Dążenia wynikające z procesu rewitalizacji są zindywidualizowane w zależności od specyfiki przestrzeni. W wyniku zastosowania strategicznego procesu rewitalizacji w mieście, w długim okresie zainicjowane zostają efekty synergii, a sam podmiot uzyskuje zwartą, elastyczną i efektywną tkankę miejską, która jest przyjazna mieszkańcom i przyczynia się do

zwiększenia jakości ich życia, reaguje na potrzeby inwestorów oraz charakteryzuje się otwartością na otoczenie.

W publikacji oparto się, w głównej mierze, na wykorzystaniu dokumentów pierwotnych, ze względu na aktualność rozpatrywanego problemu w Polsce. Celem opracowania jest wskazanie możliwości wykorzystania procesu rewitalizacji w drodze budowy zwartej tkanki miejskiej oraz przedstawienie istoty prowadzenia aktywnej polityki miejskiej w kraju w warunkach zmiennej gospodarki światowej. Jakość funkcjonowania miasta i jej kształtowanie zależy od zaprogramowania spójnego, konsekwentnego, strategicznego i długookresowego planu działań oraz przeprowadzenia zmian dostosowawczych w układzie funkcjonalnych przestrzeni miasta. Wobec tego priorytetem staje się uwzględnienie w procesie rewitalizacji podejścia nadrzędnego, mającego wpływać na osiąganie celów wyższego rzędu i spójność na poziomie całego obszaru miasta, a także kształtowania jego rozwoju w sieci powiązań zewnętrznych gospodarki globalnej. Należy przy tym uwzględnić, że miasto rozwija się w oparciu o zasoby endogeniczne, co w procesie rewitalizacji stanowi punkt wyjścia do określenia nowego układu funkcjonalnego, z tej przyczyny wzmacnianie zaplecza endogenicznego staje się celem nadrzędnym procesu rewitalizacji i stwarza możliwości długookresowego rozwoju jednostki miejskiej. Z drugiej strony czynniki egzogeniczne, szczególnie w obszarach o niższym poziomie rozwoju, stają się niezbędne do unormowania sytuacji na tym obszarze. Tereny kryzysowe często nie są w stanie samodzielnie – w oparciu o czynniki endogeniczne – uruchomić impulsy rozwojowe na tyle silne, ażeby wzmocniły gospodarkę. Stąd aktywności zewnętrzne stają się konieczne do zapoczątkowania i utrzymania rozwoju społeczno-gospodarczego i w konsekwencji wyrównania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w wymiarze makroekonomicznym.

2. Krajowa Polityka Miejska¹ w nowych warunkach gospodarki światowej

W zmiennych warunkach gospodarki światowej zarządzanie miastem i jego rozwojem stanowi wyzwanie. Problemów, jakie w wyniku tego są identyfikowane, nie można ograniczyć do terytorium samej jednostki osadniczej. Ze względu na szybkość zachodzących zmian w gospodarce światowej dotychczasowe narzędzia stają się mniej skuteczne oraz nie przystają do obecnych warunków, w związku z tym należy wprowadzić nowoczesne narzędzia zarządzania publicznego lub w optymalny sposób wykorzystać dotychczas stosowane [http://samorząd.infor.pl/sektor/organizacja/ustroj_i_jednostki/654789,Krajowa-Polityka-Miejska-nowe-otwarcie.html]. Istotną sprawą pozostaje kwestia długookresowego podejścia do rozwiązywania problemów miast i ich otoczenia oraz systemowego rozwiązania regulującego za-

¹ W trakcie procesu publikacji artykułu Rada Ministrów, uchwałą z dnia 20 października 2015 r., przyjęła dokument „Krajowa Polityka Miejska 2023”.

gadnienia polityki miejskiej, za co powinna być odpowiedzialna odpowiednio prowadzona polityka na poziomie kraju. Krajowa polityka miejska stanowi terytorialnie ukierunkowaną politykę rozwoju, która ma za zadanie umożliwić: rozwój obszarów miejskich i zaspokajanie specyficznych potrzeb tych terenów, zwiększanie efektywności, kompleksowości i komplementarności działań prowadzonych w jednostkach miejskich oraz w trakcie nawiązanej współpracy między ośrodkami [*Założenia Krajowej...* 2012, s. 5].

Przedstawiony projekt Krajowa Polityka Miejska do 2020 r. (KPM) to dokument wskazujący planowane działania administracji rządowej w zakresie polityki miejskiej, które są zgodne z celami i priorytetami podstawowych dokumentów planowania rozwoju w kraju, np. średniookresowej strategii rozwoju kraju, krajowej strategii rozwoju regionalnego [*Założenia Krajowej...* 2012]. W KMP określono, w jakim kierunku powinien podążać rozwój jednostek miejskich, wskazówki dotyczące przedsięwzięć z tego zakresu podejmowanych przez samorządy, zalecenie spójności działań instytucji rządowych z założeniami KMP, a także bazę odniesienia polityk sektorowych do uregulowań związanych z terenami miejskimi. KMP dotyczy nie tylko JST i instytucji rządowych, ale także mieszkańców miast, biznesu, nauki, sfery pozarządowej, podmiotów korporacyjnych oraz podmiotów zlokalizowanych lub działających w ramach obszarów funkcjonalnych miast. Horyzont czasu uregulowań KMP do 2020 r. został powiązany z okresem obecnego programowania rozdziału środków w UE, co ułatwia dysponowanie środkami finansowymi związanymi z projektami realizowanymi w odniesieniu do tego dokumentu i optymalizuje ich wykorzystanie. W opracowanym projekcie KPM skoncentrowano działania w 10 blokach tematycznych: kształtowanie przestrzeni, partycypacja, transport i mobilność miejska, niskoemisyjność i efektywność energetyczna, rewitalizacja, polityka inwestycyjna, rozwój gospodarczy, ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu, wyzwania demograficzne oraz zarządzanie obszarami miejskimi [*Krajowa Polityka Miejska 2014*, s. 7]. W sformułowanej wizji wskazano dążenia, na jakich miasta w Polsce powinny się skupić, tzn.: konkurencyjność; budowa silnych ośrodków, będących motorami rozwoju lokalnego i regionalnego; tworzenie spójnego społeczeństwa, ekonomicznie i przestrzennie obszaru, m.in. w wyniku procesów rewitalizacji zdegradowanych terenów i kreowania efektywnego transportu publicznego; otwartość i dostępność, zrównoważony rozwój oraz zwartość przestrzeni miejskiej wraz z odpowiednio zorganizowaną przestrzenią publiczną i terenami zielonymi; sprawne zarządzanie miejskim obszarem funkcjonalnym przy partycypacji mieszkańców [*Krajowa Polityka Miejska 2014*, s. 14]. Podstawowym celem KPM jest „wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do kreowania zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców” [*Krajowa Polityka Miejska 2014*, s. 16]. Realizacja celu strategicznego ma być wspomagana przez osiągnięcie celów szczegółowych [*Krajowa Polityka Miejska 2014*, s. 16-22]:

1. Poprawa konkurencyjności i zdolności głównych ośrodków miejskich do kreowania rozwoju, wzrostu i zatrudnienia – miasto konkurencyjne.

2. Wspomaganie rozwoju subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich, przede wszystkim na obszarach problemowych polityki regionalnej (w tym na niektórych obszarach wiejskich) przez wzmacnianie ich funkcji oraz przeciwdziałanie ich upadkowi ekonomicznemu – miasto silne.

3. Odbudowa zdolności do rozwoju dzięki rewitalizacji zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich – miasto spójne.

4. Wspieranie zrównoważonego rozwoju ośrodków miejskich, w tym przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom niekontrolowanej suburbanizacji – miasto zwarte i zrównoważone.

5. Stworzenie warunków do skutecznego, efektywnego i partnerskiego zarządzania rozwojem na obszarach miejskich, w tym w szczególności na obszarach metropolitalnych – miasto sprawne.

W gospodarce światowej miasta wykazują zróżnicowane potrzeby, zależnie od wielkości borykają się ze zdywersyfikowanymi problemami. Duże miasta muszą poradzić sobie z problemami wynikającymi z rosnącej liczby mieszkańców i konsekwencjami szybkiego rozwoju, miasta te borykają się z zanieczyszczeniami powietrza, tłokiem, hałasem, nadmiernym ruchem, ograniczoną przestrzenią itp. Z kolei mniejsze ośrodki również muszą rozwiązywać problemy związane np. z ubóstwem, niewystarczającą liczbą miejsc pracy, wyludnieniem, brakiem perspektyw rozwoju. Część problemów jest niezwiązana z wielkością miasta i towarzyszy obu rodzajom ośrodków, np. nierównomierny rozwój, bieda, ograniczony dostęp do usług publicznych, degradacja fragmentów miasta, brak ładu przestrzennego. Te cechy widoczne są także w polskich miastach. Cele i problemy wskazane w KPM z jednej strony stają się przesłanką do współpracy na różnych poziomach; z drugiej strony mają wspomagać, motywować i aktywizować podmioty do wpływania na jakość funkcjonowania jednostki miejskiej. Jakość życia mieszkańców miasta powinna być konsekwencją dążenia do zrównoważonego rozwoju, dostępności, kształtowania atrakcyjności miasta, zaspokajania potrzeb mieszkańców i efektywnego ekonomicznie jego funkcjonowania. W tym wszystkim mają pomagać tworzone polityki publiczne, które zostaną skoncentrowane na jakości życia w miastach i na zarządzaniu miastem z uwzględnieniem partycypacji mieszkańców. Taki kierunek działań został zapisany w projekcie KPM. Nowe warunki gospodarki światowej wymuszają podjęcie działań zmierzających do poprawy jakości funkcjonowania miast w Polsce i życia w nich mieszkańców. Zmiany technologiczne, techniczne, postęp innowacyjny, a także coraz większe oczekiwania ludności zamieszkującej miasta generują potrzebę aktywnego zarządzania miastem, co wymaga odpowiedniego zaplecza i programowania rozwoju w długim okresie. Polityka miejska w kraju prowadzona w sposób konsekwentny i zorganizowany może wpływać na rozwój miast w Polsce i ich pozycję w sieci miast światowych.

3. Rewitalizacja jako „narzędzie” kształtowania zwartej tkanki miejskiej i nowej jakości funkcjonowania ośrodków miejskich

W dzisiejszych uwarunkowaniach miasta notują w swoim obszarze liczne problemy społeczne, przestrzenne, gospodarcze i środowiskowe, borykają się z nierównomiernością rozwoju oraz ograniczonymi zasobami, stąd potrzeba zmian w kierunkach rozwoju społeczno-gospodarczego, jak również w budowie struktury tkanki miejskiej i jakości funkcjonowania miasta. W przestrzeni polskich miast ok. 20% obszarów zurbanizowanych stanowią tereny zdegradowane, które powinny zostać objęte procesem rewitalizacji; są to przede wszystkim obszary: historycznych śródmieść, poprzemysłowe, powojaskowe, pokolejowe, obszary składowe i portowe (nadrzeczne), oraz kompleksy wielorodzinnych osiedli mieszkaniowych, tzw. blokowisk; w których zjawiska kryzysowe dotyczą: utraty dotychczasowych funkcji społeczno-gospodarczych, segregacji społecznej, wykluczenia społecznego, dziedziczenia biedy, degradacji substancji materialnej – budynków i infrastruktury, niskiego standardu technicznego i użytkowego zasobów mieszkaniowych, ich zdekapitalizowania lub małej wartości użytkowej [Krajowa Polityka Miejska 2014, s. 72]. We współczesnej gospodarce powstaje problem zakwalifikowania podejmowanych działań do procesów rewitalizacji, stąd przyjmuje się kilka wytycznych wspomagających kategoryzację. Uznanie programu za rewitalizację odbywa się przez analizę: celów rewitalizacji, reakcji na kryzys, udział zróżnicowanych grup partnerów i kompleksowości podejmowanych działań [Strzelecka 2011].

Rewitalizacja fragmentów obszarów miejskich prowadzona jest w sposób co najmniej niesprzeczny z narodowym programem rewitalizacji; z procesami odnowy miasta, które wyznaczają unikalne, dostosowane do specyfiki miasta priorytety, formułę, charakter, zakres i cele strategicznych przekształceń w przestrzeni miejskiej i procesem kształtowania spójnej tkanki miejskiej. W zmiennych warunkach gospodarki światowej miasta, jako ośrodki intensywnego rozwoju społeczno-gospodarczego realizują procesy rewitalizacji, które w wyniku zmian społecznych, ekonomicznych, przestrzennych i technicznych mają za zadanie wyprowadzenie obszarów zdegradowanych ze stanu kryzysowego, nadanie im nowej jakości funkcjonalnej i wykreowanie podstaw rozwoju opartego na zasobach endogenicznych. W tych uwarunkowaniach procesy rewitalizacji uznawane są za jedno z podstawowych narzędzi kształtowania nowej i zwartej tkanki miejskiej. Wybór instrumentów i rodzajów interwencji rewitalizacyjnych zależy od potrzeb i wymogów danego obszaru oraz podmiotów interwencji. Miasto indywidualnie określa zbiór zastosowanych działań, wskazuje również tereny podlegające degradacji i identyfikuje źródła zagrożeń kryzysowych oraz kierunki właściwych przekształceń.

W przekroju kraju rewitalizacja staje się narzędziem wymagającym klarownych ram prawnych, rozwiązań systemowych, wskazania zbioru źródeł finansowania projektów i określającym miejsce procesów rewitalizacji w realizacji polityk krajowych oraz zmian globalnych, stąd niezbędny jest monitoring i ewaluacja postępów, a także

usprawnianie istniejących instrumentów i wypracowanie nowych rozwiązań w odniesieniu do obszarów zdegradowanych na różnych poziomach terytorialnych i działach gospodarki. Założono, że kontekst społeczny rewitalizacji stanie się kluczowy i nadrzędny w stosunku do projektowanych przekształceń. Poprawa jakości życia mieszkańców, ich sytuacji społeczno-ekonomicznej stają się priorytetowe również dla wyznaczenia obszarów rewitalizacji.

W wytycznych w zakresie rewitalizacji, w programach operacyjnych na lata 2014-2020 wskazano, że rewitalizacja ma stanowić istotny element całościowej wizji rozwoju, a na potrzeby jej przygotowania należy przeprowadzić pełną diagnozę (obejmującą zagadnienia społeczne, gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne, lub techniczne, lub środowiskowe) służącą wyznaczeniu obszaru/-ów rewitalizacji i identyfikacji problemów tych terenów, a także określić kolejność prac rewitalizacyjnych i zsynchronizować działania w sferze społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej, środowiskowej [*Wytyczne w zakresie...* 2015, s. 6]. Wymaga się także wskazania narzędzi rewitalizacji i interwencji dostosowanych do potrzeb oraz specyfiki terenu, jak również skoordynowania prowadzonych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, ich monitorowania i oceny skuteczności [Guzik, Domański 2010]. Zgodnie z wytycznymi działania rewitalizacyjne powinny zostać oparte na zasadzie partnerstwa, zakładającej włączenie partnerów w procesy programowania i realizacji projektów rewitalizacyjnych oraz trwały dialog z tymi podmiotami i grupami, których dotyczą efekty rewitalizacji [*Wytyczne w zakresie...* 2015, s. 6].

Dialog ten ma na celu uzyskanie pełnego i bezpośredniego obrazu sytuacji w mieście i obszarze zdegradowanym. Zebranie wielu stanowisk pozwoli na wypracowanie zbioru niezbędnych do przeprowadzenia zmian, które będą wpływać na zróżnicowanych przekrojach czasowych na jakość funkcjonowania miasta jako całości. Wspomagany w ten sposób będzie także proces rewitalizacji, w którym dialog i partnerstwo z różnymi interesariuszami wpłyną na dokonanie przekształceń dostosowawczych w układzie funkcjonalno-przestrzennym obszarów zdegradowanych. Cele te potwierdzają Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020, w których określono podstawy wsparcia dla projektów rewitalizacyjnych i preferencje dla projektów rewitalizacyjnych realizowanych w ramach krajowych programów operacyjnych. Założono w ten sposób strategiczne podejście do działań rewitalizacyjnych nie tylko w zdywersyfikowanym układzie podmiotowym, ale także na zróżnicowanych poziomach organizacji terytorialnej państwa. W aspektach finansowych następuje koncentracja środków publicznych i UE na przedsięwzięciach związanych z procesem rewitalizacji, co skutkować ma bezpośrednio zmniejszeniem dysproporcji rozwojowych w przestrzeni miasta, podniesieniem jakości życia mieszkańców i ich dobrobytu, a pośrednio ma to wpływać na podniesienie jakości funkcjonowania ośrodków miejskich oraz kształtować zwartą tkankę miejską w długim okresie. Projekty rewitalizacyjne wspierane finansowo podlegają zasadzie komplementarności w różnych wymiarach: przestrzennym, problemowym, proceduralno-instytucjonalnym, międzyokresowym oraz źródeł finansowania, co w

istotny sposób wpływa na tworzenie zwartej tkanki miejskiej i nową jakość funkcjonowania ośrodków miejskich [*Wytyczne w zakresie...* 2015, s. 21-27]. Przyjęte przez UE rozwiązania uelastyczniają przepisy wsparcia finansowego oraz przewidują „nowe, dodatkowe możliwości montażu finansowego projektów rewitalizacyjnych, w ramach których mogą być łączone różne formy finansowego wspierania projektów, umożliwiając optymalne wykorzystanie środków publicznych i podporządkowanie efektywnej realizacji celów w zakresie rewitalizacji” [*Wytyczne w zakresie...* 2015, s. 14] – ma to zapewnić efektywne gospodarowanie środkami finansowymi i maksymalne osiągnięcie celów rewitalizacyjnych.

Istotnymi działaniami w zakresie kształtowania zwartej tkanki miejskiej i nowej jakości funkcjonowania ośrodków miejskich są przedsięwzięcia związane z: unowocześnianiem, udrażnianiem, intermodalnością i sprawnością transportu w obszarze miasta, wykorzystaniem zasobów endogenicznych miasta, zmniejszaniem barier rozwoju i problemów, z jakimi boryka się miasto, tworzeniem nowych przestrzeni publicznych i modernizacją dotychczas wykreowanych przestrzeni publicznych, estetyką i funkcjonalnością obiektów, pierwotnym lub wtórnym zagospodarowaniem przestrzeni, zmianą postaw mieszkańców rewitalizowanych obszarów z odbiorców na uczestników i inicjatorów przekształceń oraz edukacją użytkowników terenów objętych rewitalizacją. W latach 2014-2020 środki finansowe, priorytety i podejście do procesu rewitalizacji sprzyjają realizacji projektów odnoszących się do tego zakresu działań.

Rewitalizacja strategicznie programowana determinuje opracowanie kompleksowego programu przedsięwzięć, w którym komplementarne i zintegrowane interwencje wzmacniają efektywną budowę zwartej tkanki miejskiej i nowej jakości funkcjonowania ośrodków miejskich. Kompleksowość rewitalizacji wynika również z długookresowego podejścia do procesu, gdzie podejmowanie działania są programowane i realizowane w kilkuletnich okresach, a także zostają zintegrowane w trzech przekrojach: gospodarczym (efekty: ograniczenie zjawiska bezrobocia, polityka dostępności mieszkań i umiarkowanych czynszów itp.), społecznym (efekty: likwidacja lub ograniczenie zjawisk patologii społecznych, przeciwdziałanie masowej wymianie mieszkańców obszaru rewitalizowanego, dostępność usług publicznych itp.) i materialno-przestrzennym (efekty: w zakresie infrastruktury komunalnej, modernizacja zabudowy, w tym mieszkaniowej, przekształcenia funkcjonalne, porządkowanie przestrzeni publicznych) [Sobol 2014]. Kompleksowy program rewitalizacji miasta zostaje powiązany z dokumentami określającymi kierunki rozwoju, tj. dokumentami strategicznymi i planistycznymi. W diagnozie sytuacji społeczno-gospodarczej miasta zostają zidentyfikowane obszary regresu, wskazuje się czynniki i przyczyny degradacji danej przestrzeni, na podstawie sformułowanych wniosków określone są cele, narzędzia i mechanizmy rewitalizacji. Działania rewitalizacji mają za zadanie zahamować regres, pobudzić korzystne tendencje rozwojowe oraz skierować dany obszar na ścieżkę rozwoju zależną od stanu wyjściowego i zakładanego tempa zmian. Program rewitalizacji realizowany w sposób kompleksowo-

wy jednoczy przedsięwzięcia wielu podmiotów i zapewnia ich spójność, co pozwala na kształtowanie spójnej wizji rozwoju miasta i wpływa na zmniejszanie dysproporcji rozwoju społeczno-gospodarczego [Hajduga 2014]. Skutecznym narzędziem wychodzenia zdegradowanych obszarów z sytuacji kryzysowej jest opracowanie programu rewitalizacji wykorzystującego zbiór instrumentów dostosowanych do zaistniałych warunków. Efektywność rewitalizacji, możliwość jej przeprowadzenia oraz zasięg przedmiotowy są zależne od istnienia i merytoryki kompleksowych ram prawnych prowadzenia procesów rewitalizacji [*Założenia ustawy...* 2015]. System prawny w Polsce wymaga zmian dostosowawczych, które umożliwią pełne wykorzystanie i stosowanie rewitalizacji w kształtowaniu jakości funkcjonowania miasta oraz jego efektywnego zagospodarowania, a także skutecznej likwidacji słabości otoczenia prawnego w tym zakresie i przygotowania zachęt do partycypacji w rewitalizacji różnych grup interesariuszy [*Założenia ustawy...* 2015]. Istotnym etapem działań na rzecz rewitalizacji jest zdefiniowanie samego pojęcia, co wpłynie pozytywnie na ujednoczenie podejścia to tego procesu i jakość uregulowań prawnych.

W zmiennych warunkach gospodarki światowej, rosnącego znaczenia miast oraz ich intensywnego rozwoju społeczno-gospodarczego wzmocniają się wewnętrzne dysproporcje społeczno-gospodarczo-przestrzenne tych jednostek. Zmniejszanie różnicowań staje się podstawą dążeń miast. Narzędziem wpływającym na osiągnięcie tego celu jest proces rewitalizacji, który ma wpływ na skuteczność kształtowania zwartej tkanki miejskiej i nowej jakości funkcjonowania ośrodków miejskich. W warunkach polskich wiele miast uznało rewitalizację za podstawowe narzędzie wzmocnienia nowego układu funkcjonalno-gospodarczego w mieście oraz zmniejszania problemów i likwidacji barier rozwojowych obszarów zdegradowanych. Jednak braki w prawno-merytorycznych podstawach rewitalizacji stanowią o potrzebie zwiększenia tempa prac nad polityką miejską i rewitalizacją w przekroju różnych poziomów organizacji terytorialnej państwa.

4. Wnioski

Rozwój gospodarki światowej pociąga za sobą pogłębiony proces urbanizacji, miasta stają się ośrodkami intensywnego rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego. Szybki rozwój sprzyja powstawaniu nowych dysproporcji i miejscowemu narastaniu długookresowych niekorzystnych bądź kryzysowych czynników w przestrzeni miast. Prowadzi to do wyraźnego wydzielenia obszarów zdegradowanych. Scalanie działań prowadzonych na różnych poziomach administracyjnych kraju, w celu wyrównywania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, w przestrzeni miast nie jest rzeczą łatwą. Wymaga to zdefiniowania podstawowych pojęć związanych z rewitalizacją, polityką miejską i partycypacją interesariuszy, a także dostosowań prawno-organizacyjnych. Ujednoczone podejście do działań rewitalizacyjnych wspomaga osiągnięcie celów tego procesu i wpływa na jego spójność w zdywersyfikowanych układach przestrzennych. Problemami w pozytywnym przebiegu

rewitalizacji są diagnoza i wyznaczenie granic obszaru zdegradowanego. Określenie czynników decydujących o uznaniu danego terenu za zdegradowany oraz miar zdegradowania wydłuża czas, w którym można przystąpić do naprawy sytuacji.

Istotą sukcesu wprowadzanych zmian rewitalizacyjnych jest partycypacja społeczna w samych projektach, jak i lobbowanie za wprowadzaniem działań rewitalizacyjnych na danym obszarze. Społeczności lokalne zyskują poprawę jakości życia i nowy układ funkcjonalny, który w długim okresie ma przynieść trwały wzrost spójności zdegradowanej tkanki miejskiej z pozostałym obszarem miasta. Zaangażowanie lokalnych społeczności i przedsiębiorców samo w sobie stanowi wartość dodaną na tym terenie, gdyż łączy grupy interesu w osiągnięciu celu nadrzędnego.

Kompleksowe działania prowadzone na obszarach zdegradowanych z jednej strony obejmują zróżnicowane podejścia do rozumienia procesu rewitalizacji jako procesu budowlanego; z drugiej strony są to przedsięwzięcia, które uwzględniają znaczenie czynników społecznych w przygotowaniu i realizacji rewitalizacji; a jednocześnie odbywa się w tej przestrzeni zmiana jakościowa funkcjonowania użytkowników miasta i układu funkcjonalnego realizowanego na tym obszarze. Kompleksowość podejmowanych działań obejmuje również koordynowanie prac między instytucjami publicznymi w trakcie przygotowywania programów rewitalizacji.

W procesie rewitalizacji podstawowe zadania realizowane są w sposób kompleksowy, wpływają one na uwarunkowania tworzenia zwartej tkanki miejskiej oraz czas, w jakim to się odbywa. Koordynacja poszczególnych etapów rewitalizacji umożliwia przeprowadzenie całego procesu zgodnie z zasadą poszanowania ładu przestrzennego i wdrożenia zamierzonych zmian funkcjonalno-przestrzennych w obszarze objętym działaniami. Umacnianie efektów takiego stanu rzeczy sprzyja trwałości i ciągłości działań rewitalizacyjnych prowadzonych na terenie miasta.

Zagrożenie dla procesów rewitalizacji stanowi ewentualne podejście dostosowujące proces rewitalizacji do możliwości pozyskania środków europejskich, co wpływa na nieefektywność realizacji założonych celów rewitalizacji i w konsekwencji w mniejszym stopniu, niż przewidziano, poprawia się sytuacja na obszarze kryzysowym.

Powstawanie głębokich różnic rozwojowych w obszarze miasta wymaga interwencji i działań zmieniających kompozycję społeczno-gospodarczą terenów objętych sytuacją kryzysową. Narzędziem wykorzystywanym w tym celu staje się rewitalizacja, która w sposób kompleksowy podchodzi do odnowy przestrzeni. Przekształcenia rewitalizacyjne wnoszą do danego terenu nowy bądź zmieniony układ funkcjonalny, wykorzystujący dostępne czynniki endogeniczne jako podstawę rozwoju społeczno-gospodarczego i zgodny z nowymi trendami w gospodarce światowej.

Literatura

- Guzik R., Domański B., 2010, *Możliwości wykorzystania doświadczeń zagranicznych w zakresie rewitalizacji miast w Polsce*, [w:] Ziobrowski Z. (red.), *Założenia polityki rewitalizacji*. Seria: Rewitalizacja miast polskich, t. 9, Instytut Rozwoju Miast, Kraków, s. 27-28.
- Hajduga P., 2014, *Rewitalizacja przestrzeni śródmiejskiej na przykładzie Świdnicy – wybrane aspekty*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 341, Korenik S., Derlukiewicz N. (red.), *Gospodarka i przestrzeń*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 39-41.
- http://samorząd.infor.pl/sektor/organizacja/ustroj_i_jednostki/654789,Krajowa-Polityka-Miejska-nowe-otwarcie.html (dostęp: 2.09.2015).
- Krajowa Polityka Miejska. Projekt, wersja I, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, marzec 2014 r., s. 7, 14, 16-22, 72.
- Muszyńska-Jeleszyńska D., 2013, *Tereny nadrzeczne w aspekcie rozwoju i rewitalizacji miast*, Journal of Health Sciences 3(14), published with open access at Licensee Open Journal Systems of Radom University in Radom, Poland, s. 100.
- Sobol A., 2014, *Rewitalizacja miast w kolorach zieleni*, [w:] Kos B. (red.), *Transformacja współczesnej gospodarki jako przedmiot badań ekonomicznych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 187, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice, s. 286-287.
- Strzelecka E., 2011, *Rewitalizacja miast w kontekście zrównoważonego rozwoju*, Politechnika Białostocka, Budownictwo i inżynieria środowiska, s. 662.
- Węclawska-Bilska E., 2012, *Współczesne tendencje rewitalizacji miast europejskich*, czasopismo techniczne, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, z. 12, 3-A/2012, s. 20.
- Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020. MIiR/H 2014-2020/20(01)/07/2015*, Minister Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa, 3 lipca 2015 r., s. 6, 14, 21-27.
- Założenia Krajowej Polityki Miejskiej do roku 2020. Projekt*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, maj 2012, s. 5.
- Założenia ustawy o rewitalizacji* (wersja przyjęta przez Radę Ministrów na posiedzeniu w dniu 24 marca 2015 r.), Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Departament Polityki Przestrzennej, Warszawa, marzec 2015, s. 3.